

MAGYAR FIGYELŐ

PÁZMÁNY PÉTER KÉT LEVELE BETHLEN GÁBORHOZ

I.

Serenissime Princeps . . .

Ez mostani felháborodott időnek állapotjára nézvén, nem akartam eddig Felségedet írással bántani. De ez elmúlt napokban a sok nyomorultak könyörgésére irtam vala Szombatba Bornemissza János uramnak a szegény nemes rabok mellett, ő kegyelme pedig igen alkalmasnak írja, ha Felségedet is levelem által megtalálnám, biztatván azzal, hogy Felségednél kedvetlen nem leszen írásom. Sokat gondolkodván a dologrul és mind szegény hazánknak és nemzetünknek szörnyü romlását megtekéntvén, mind a Felséged előbbi hozzám mutatott jóakarátját (melynek változására okot tudva nem adtam) szemem előtt viselvén, mind pedig, egyházi hivatalomhoz illendő békességes gondolatokat elmémben forgatván, ez kis írással akarám Felségedet megtalálnom. Kérem Felségedet, gonosz néven ne vegye, ha ez közönséges veszedelemnek szörnyüsége, mely sokkal nagyobbra megyen idején elejét nem vévén, kimondatja velem, ami elmémben forog.

Tudom Felséged mind historiákból tudja, s mind maga bölcs okosságával által látja, mely veszedelmes dolog a török erejével a keresztyéniséget rontani, pusztítani, és mely bátortalan Felségednek is azokra biznia magát, kik bizony más keblében eperjet nem szednek, csakhogy üdő és alkalmatosságot várnak. A mit Horátiusról az oroszányok mondanak, bizony Felséged is azt mondhatja: „Ista vestigia cernunt omnia in adversum spectantia, nulla retrorsum.“ Ennek felett viselje Felséged szeme előtt, mivel ad számot az istennek ítélő széke előtt ennyi sok ezer ártatlan keresztyénségnek testében, lelkében való rabságáért. Látja az Ur Isten, hogyha tehetem, életemmel is megváltanám ennyi sok ártatlannak utolsó veszedelmét. Nem kétlem, hogy az Felséged lelki ismereti gyakran nyughatatlankodik ezekért. Nem tudom azt is, ha Felségednek hasznos mindenkor beretva élin hordozni szerencsáját. Én elégséges nem vagyok, hogy ily nagy tüzet megolthassak, de ha lehetne, tudja Isten véremmel is eloltanám. Értém, hogy Felséged az jó békességrül gyakran fohászkozva emlékezik, azt is tudom, mit írt Felséged Palatinus uramnak, tudniillik, hogy ha suspensio armorum lenne, ut adatnék a békesség tractálására; kiben Császár urunk ő felsége sem tartott ellent. Az Ur Isten szállja meg szívét Felségednek és vezérelje az istenes békességre; ha mibe én az dolognak elő vitelibe érkezem, bizony igaz jó szível megcselekedem. És ha Felségednek kedve vagyon hozzá, én ő felségénél azon leszek, hogy az Generális Marchio Montenegronak ő felsége plenipotentiát adjon, hogy Felségeddel végezzen induciát és az üdő alatt confidenter tractálván, az Felséged akaratját is értenők; azon leszek én is tehetségem szerint, hogy az sok pusztulások, romlások és következő veszedelmek eltávoztatának. Nagy szerencsének tartanám, ha ebben az dologban hasznosan fáradohatnék, mert, hogy ami szívemen vagyon, Felségednek világosan megjelentsem, igen félek attól, hogyha békességre nem megyen a dolog nem csak az ő Felsége erős hadai elérkeznek, kik immár

is Csehországban jutottak; de az egész keresztyénség felindul és az töröknek ellene áll, kiből csak az jó ki, hogy az német és török Magyarországnak fognak Magyarorszáért hadakozni, mely dolog mily veszedelmére legyen hazánknak és nemzetségünknek, akárki megítélheti. Most még könnyebb volna tractálni, minek-előtte az ő felsége hadai elérkeznek. Ha Felségednek tetszik, küldjön maga emberétül bizonyos választ ez irásomra és keressünk valami által utat, mely Felségednek is tisztességes legyen, ennek az dolognak lecsendesítésibe. Mert bizony az Ur Isten ezt a sok ártatlanok romlását büntetés nélkül nem szenvedí. Az Ur Isten Felségedet szent lelkével minden jóra vezérelje.

Viennae 14 novembris 1623.

II.

Serenissime Princeps . . .

Isten Felséged kívánta sok jókkal megáldja. Az Felséged levelét illendő böcsülettel vettem és megértettem. Buzgó szívvel kérem Istenemet, hogy aminémü békességek indulatoknak szikráját látok a Felséged levelének folyásában, azoknak állandó gyümölcsét örömmel lássa a keresztyénség. Felségeddel azt én nem vitatom, minemű okokkal viseltetett Felséged az mostani indulatokban. Isten az, az ki előtt az fejedelmek számot adnak cselekedeteikről, és abban az ítéletben semmi fedezve és színlelve nem lehet, mint az emberek ítéletiben.

Felséged azt én felőlem minden kétség nélkül higye hogy szegény hazánknak és nemzetünknek romlott állapotját nézván, semmit az világi dolgokban inkább nem kívánok, minthogy teljességgel fogyását ne lássam e fogyatéknak Magyarországnak, mely bizony sokáig nem tart, ha idején Felséged az jó békességről nem gondoskodik. Az induciák arra valók, hogy azalatt békesség tractáltassék és végződjék. Nem is hasznos egy félnek is, hogy bizonytalan állapotban inter spem et metum legyen; mert valamig a félelem fen leszen, mind az gyanuság és diffidentia, sőt az készüllet és arra néző dolgok fenmaradnak. Nem kétlem, hogy amint Felséged maga declarálja, igaz és állandó békességet kíván Felséged és arra nézván, az tractát nem halasztja, holott a mi kegyelmes urunk kész mennél hamarébb hozzákezdeni. Ezekről én Felségednek bővebben nem irok. Felségednek Győri uram által bővebben izentem; kérem Felségedet gonosz néven ne vegye, amit bizony idegen szándékból nem izentem. És azzal hitesse el Felséged az békesség tractálásához való kedvét, hogy az induciális articulusokban, ha valami nehézséget találna is, nem teszen akadékok. Ezzel az Ur Istentől Felségednek lelki és testi jókat kívánok.

Bécsben 1 decembris 1623.

Frankl Vilmos: Pázmány Péter levelezésc.
(I. kötet 360—361—362.; 366—367. l.)

FINNORSZÁG, A VALASZÚTON ALLÓ KISALLAM

Első ízben a bécsi Szent Szövetég hat hónapos tárgyalásain került szóba a kisállamok ügye. A ma már nemzetközi jelentőségűvé kifejlődött probléma 1815-ben csak azért került megvitatásra, hogy az abszolutista nagyhatalmak könnyebben bevonhassák érdekszférájukba a lakosságuk számánál és a

katonai potenciáljuknál fogva gyengébb népeket. Természetes, hogy az érdekelt feleket nem hallgatták meg és szándékaik ismerete nélkül csoportosították őket angol, orosz, osztrák, vagy francia semi-szuverénitás alá aszerint, hogy földrajzi helyzetük melyik nagyhatalom mellé rendelte őket.

Másodszor 1859-ben a párisi kongresszuson került napirendre a kisállamok kérdése, de az eltelt

több mint negyed évszázad nemzetközi jogi szempontból vajmi kevés fejlődést eredményezett, ugyan is néhány kisállam függetlenségének elismerésén kívül a bécsi Szent Szövetség elvei érvényesültek ezúttal is.

Sokkal szembeötlőbb az evolúció az 1878-ban tartott berlini nemzetközi kongresszuson. Nem kétséges, hogy Bismarck kezdeményezése a balkáni államok szabadságának elismerésére nem kizárólag idealista álláspont volt, hanem ezzel a diplomáciai lépéssel lehetett a legkönnyebben kivonni Bulgáriát, Romániát, Szerbiát és Görögországot az évszázados török uralom alól.

A XIX. század utolsó évtizedében a jeles államférfiak már előre látták, hogy a következő század egyik uralkodó problémája a kisnemzetek kérdésének rendezése lesz s ekkor születtek meg az első időtálló alapelvek.

Az 1913-as balkáni háború, majd a világháború a kisnemzetek erkölcsi és anyagi jelentőségét annyira érvényre juttatta, hogy lehetetlen volt a Párizs-környéki béketárgyalásokon legalább is a győztesek érdekkörébe tartozó kisépek igényeit bizonyos fokig ki nem elégteleni.

Bár a békeszerződések alapján a nyugati nemzetek közvéleménye előtt talán úgy tűnhetett, hogy sikerült a kisnemzetek egyenjogúságát biztosítani, az a szellem azonban, amely a genfi Népszövetséget 20 éven át körülbelegte, félreérthetetlenül igazolja, hogy a nagyhatalmak politikai módszerei a világháború katasztrófái után sem változtak meg és a nehéz időkben tett biztatásokat csak annak szánták, hogy a jobb és igazságosabb jövő reményében a kisállamokat minél nagyobb áldozatokra készítsék. Az elmúlt negyed évszázad alatt 18 európai kisállamnak külön-külön megvolt a maga aggodalma, vajjon mikor aknázza ki nagyhatalomszomszédja materiális alsóbbrendűségét.

A most folyó totális világháború elsősorban a nagyhatalmak gazdasági, másodsorban világnézeti vetélkedése. Fatális törvényszerűség, hogy a nagyhatalmak árnyékában élő kisnemzetek ilyenkor nem kerülhetik el a háborúban való közvetett vagy közvetlen részvételt, már csak földrajzi helyzetüknél fogva sem. Ez a fatalitás most is érvényesül és a gigantikus küzdőfelek oldalán a kisnemzetek többsége is háborúba sodródott. A kisnemzeteket azonban rendszerint nem fűtik hatalmi célok, politikájuk távolról sem imperiálista jellegű. Olyan eszményekért küzdenek, mint a nemzeti önállóság és a független államiság. De a nagyhatalmak e törekvések iránt kevés megértést tanusítanak s a kisnemzeteket egyszerűen abból kiindulva ítélik meg, hogy csatlakoznak-e hatalmi csoportjukhoz vagy sem. Ennek ellenére a valóság az, hogy a világpolitika mai konstellációi között az erkölcsi álláspontot többnyire a kisnemzetek képviselik. Érthető ez, hiszen a kisnemzetek nincsenek érdekelve a világ különböző tájain folyó hatalmi küzdelmekben, így álláspontjuk is elfogulatlanabb. Hatalmi eszközök gyengébbek lévén, a szilárd erkölcsi álláspont marad létükért vívott küzdelmükben egyik legerősebb fegyverük. A kisnemzetek közt pedig nem számaránvánál, de erkölcsi értékeinél és hősiségénél fogva a finn nép a „primus inter pares“.

Az önálló finn történelem a XVI. században kezdődik. Ekkor kapta a finn nép a svéd királyoktól az első autonóm jogokat és a reneszánsz századában tudja meg tulajdonképpen Európa, hogy a finn nemzetnek külön aspirációi vannak. Az ezt követő három évszázad alatt Finnország megszakítás nélkül Svédország egyik tartománya marad, de a különválási folyamat állandóan fölfelé ível. A XIX. század elején a Finnország feletti fellejtő megváltozik, amennyiben I.

Sándor orosz cár hatalmi túlsúlyának érvényesítésével arra kényszeríti a svédeket, hogy a finn tartomány legfelsőbb igazgatását engedjék át Szentpétervárnak, de a felvilágosult cár ugyanakkor garantálja a finn nép számára a legszélesebb közigazgatási, kulturális és gazdasági autonómiát. A Duma törvényhozó hatásköre nem terjed ki Suomira, hanem a finn törvényt a Helsinkiben székelő finn nemzeti diéta hozza. Ez a liberális orosz politika Finnország iránt I. Sándor cár halála után módosul és következik a fokozatos jogcsorbítások korszaka. II. Miklós cár trónralépésekor eltörli azoknak a kiváltságoknak egy részét, amelyeket a finnek már alkotmányos privilégiumoknak tekintettek, a törvényhozó jogot fenntartja az orosz parlament számára s Finnország hadászatiilag fontos pontjait a cári csapatokkal megszállatja. A sérelmeket a finn nép abban a reményben tűri el, hogy a törvényesség útján haladva sikerül visszaállítania Finnország autonómiáját. Szakadásra 1899-ben kerül sor, amikor a viipuri-i törvényszék egy orosz törvénycikkelyt érvénytelennek mondott ki finn állampolgárok részére s ennek az „inszurrekciónak” az lett az eredménye, hogy szentpétervári parancsra a viipuri-i törvényszék tagjait letartóztatták s izgalmas per után elítélték. A vezető finn államférfiak természetesen minden rendelkezésükre álló eszközökkel tiltakoztak, delegációt küldöttek a cárhoz, a cár azonban három napi várakoztatás után sem fogadta a küldöttséget azzal az indokolással, hogy a bejelentés formalitásainak nem tettek eleget.

Ez az eljárás végkép meggyőzte a finneket arról, hogy az igazsághoz való apellálás céltűesztett módszer és sokkal eredményesebb lehet, ha a finn problémát a nemzetközi közvélemény elé tárják és a világ rokonszenvét igyekeznek megnyerni. Az ügyes propagandának meglelt az eredménye, ugyanis az első világháború előtti évek-

ben a nyugati sajtóban egyre több felhívás jelent meg a finnek hatékony megsegítésére. A céltudatos és okos propaganda gyümölcse a világháború után érett meg, amikor a finn nemzeti hadsereg a cári birodalom bukását kihasználva Mannerheim tábornok parancsnoksága alatt rövid, de elszánt küzdelemben legyőzte a megszálló oroszokat és kikiáltotta, a világ közvéleményének helyeslésével, a független Finnországot.

A szuverén Finnország húsz év alatt bebizonyította, hogy egy művelt, józan és becsületos kisnemzet a civilizáció és a kultúra terén olyan teljesítményeket produkálhat, amelyek jelentékenyen hozzájárulhatnak a kiegyensúlyozott és igazságos világrendhez. Suomi mind gazdasági, mind politikai tekintetben az ingadozó Európa egyik legszilárdabb támaszpontja volt az elmúlt húsz év alatt. A finn nép demokratikus államrendezésével csaknem maradéktalanul megoldotta azokat a problémákat, amelyek a többi európai államot belső elégedetlenség színhelyévé tették. Szinte automatikusan omlottak le a társadalmi ellentétek és a szociális visszasságok szokásba vétkerezett intézményei s ha valamely európai állam hivatkozhatott az igazi demokráciára, az elsősorban Finnország volt.

Ennek ellenére keleti szomszédja, a Szovjetunió végig ellenséges magatartást tanúsított Helsinkivel szemben és egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy a Kareliára és a stratégiai szempontból jelentékeny finn városokra vonatkozó igényeit kifejezze. Finnország a Népszövetség első számú lojális tagja, a szovjet—finn differenciát több ízben nemzetközi fórum elé akarta vinni, a Kreml azonban mindig elzárkózott az ilyen kívánságok elől, remélve, hogy közvetlen tárgyalásokon könnyebben elfogadtathatja nézeteit a finnekkel.

A Párizs-környéki békeszerződések gyenge pontjai az 1930—1940 években már előre vetítették az új

világháború árnyékát. A finn államférfiak tisztában voltak azzal, hogy a fegyveres összeközös idején elkerülhetetlen lesz a finn—szovjet háború és ezért minden energiájuk megfeszítésével arra törekedtek, hogy a három és félmillió Finnországot katonailag is ellenállóvá tegyék. Elképzeléseiket a későbbi események teljes mértékben igazolták. Alighogy Ribbentrop és Molotov megkötötték a moszkvai német—szovjet paktumot, a szovjet sajtó és rádió megkezdte propaganda-hadjáratát Finnország ellen. 1939 november 30-án egy jelentéktelen határincidens miatt Moszkva ultimátumszerű követelésekkel lépett fel, hogy a szovjet kormány nem elégszik meg a finn sajnálkozás kifejezésével, hanem olyan biztosítékokat kíván, amelyek mélyen belevágnak a finn szuverénitába. Finnország ezúttal is következetes maradt régi politikájához és a szovjet-jegyzékhez hasonló hangnemben válaszolt Moszkvának. Viszontválasz helyett a Mereskov tábornok parancsnoksága alatt álló orosz csapatok megkezdtek az előnyomulást Karélia felé. A téli hadjárat ismertetése felesleges, mivel joggal ment át a világ köztudatába, hogy az ötvenháromszoros túlerővel harcoló finn nép a világtörténelem egyik leghősiesebb katonai vállalkozását vívta meg. A kisállamok tragédiája azonban nem annyira a harctéren ütközik ki, mint a politikai porondon. Hiába ismerte el a világ, hogy Finnországnak teljesen igaza van, az anyagi segítséget mégis megtagadta, csupán jószóval és kenetteljes szónoklatokkal támogatta. A Népszövetség támogatása abban merült ki, hogy az alapokmány 16. szakaszára hivatkozva a Szovjetuniót kizárta a tagállamok sorából és fakultatíve lehetővé tette minden állam számára, hogy Finnországnak katonát és hadianyagot adjon. Néhány, többségében svéd és norvég önkéntes kötelék, alig számottevő olasz légitámogatáson s itt-ott — többek között Magyarországon

— megindult gyűjtésen kívül a világ majd semmit sem nyújtott Finnországnak, hogy ellenállhasson a túlerőnek. A számok rideg törvénye azt eredményezte, hogy 1940. március első napjaiban Mannerheim tábornagy fölkérte a finn államférfiakat, hogy haladéktalanul lépjenek érintkezésbe a moszkvai kormánnyal és terjesszék elő indítványukat a béke megkötésére. A Paasikivi vezetésével Moszkvába küldött delegáció kényszerhelyzetben aláírta a szovjet diktátumokat, Karélia egyrészét, a Helsinkivel szemben fekvő Hangó szigetét, átengedte a Szovjetunióknak. Ugyanakkor azonban tiltakozott a fegyveres béke határozatai ellen.

A német—szovjet konfliktus ki-robbanásakor természetesen Finnország sem maradhatott tétlen és a közvélemény egyhangú követelésére Ryti kormánya megüzente a hadat a Szovjetunióknak. A második függetlenségi harc kezdeti stádiumában azonban erőteljesen hangoztatta a finn sajtó és az összes finn hivatalos nyilatkozó, hogy Finnország saját háborúját folytatja és nem tartozik bele a német szövetségi rendszerbe, márcsak azért sem, mert hagyományos baráti kapcsolatát Angliával és az USA-val a jövőben is fenn akarja tartani. A küzdelem első szakaszában Mannerheim katonái visszafoglalták a moszkvai tárgyalásoknál elragadott területeket s nem is haladtak túl azokon a pontokon, amelyeket még finn területnek tartottak.

Az ötödik esztendeje folyó küzdelem során azonban a frontok minden képeletet felülmúlva kiterjedtek s a háború egyre változó arculata a politikai célkitűzéseket is módosította. Ennek a folyamatnak az eredménye, hogy ma már Finnország a kompromisszumos béke útját keresi s állami életének megmentéséért esetleg ismét magára vállal jogtalanul követelt áldozatokat. Bár a szövetséges sajtó most sem tagadja meg támogatását Suomtól, Helsinkin mégis ma-

gára maradt kisállam módjára kénytelen küzdeni, mert hatékony segítséget egyáltalában nem kap a kis népek protekcionálását háborús céljai között sűrűn emlegető szövetséges nemzetektől. Tehát a háborút egyre súlyosbodó körülmények között, eddig is valamenynyí nép között számarányához képest a legnagyobb véráldozattal vivő finn nép elhatározása mindenképpen érthető és bizonyára a legalaposabban megfontolt lesz.

A magyarság rokonnép és kisenemzet voltánál fogva is mindenki másnál fokozottabb aggodalommal és féltő gonddal figyeli a finn testvérnép sorsának alakulását. De a rokonszenvnyilatkozaton s az együttérzés hangoztatásán kívül kimondhatjuk azt is, hogy a finn—oroszháború erkölcsi győztese a történelem előtt kétségkívül a finn nép lesz.

S amint a 48-as szabadságharc is, bukása ellenére, egy évszázad óta a nemzet erkölcsi erőtartaléka, úgy a finn nép is minden megpróbáltatás ellenére hősi lelkiségében megerősítve és erkölcsiségében megacélozva kerül ki majd a most folyó öldöklő küzdelemből.

A VIDÉK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A decentralizáció szükségességéről, hasznáról, időszerűségéről vagy éppen sürgősségéről beszélni ma már alig lehet anélkül, hogy az ember fejére ne olvassák a *politikai közhely* vádját: egy idő óta annyit húzzák-nyúzzák ezt a kérdést, államférfiak és politikusok, szakemberek és laikusok egyaránt. Az ú. n. politikai megnyilatkozásokban már-már elmaradhatatlan, örök kormányzati program, követelések és ígéretek tárgya. Pedig vannak s nem éppen kis számmal olyanok, akik a decentralizációtól várnák szellemi életünk felfrissülését, esetleg megújódását is. Némelyek —

ugyancsak igen helyesen — társadalmi életformánk átalakulását hozták szoros kapcsolatba a decentralizáció kibontakozásával. Sőt általában elismerik, hogy népi életszínvonalunk emelkedése és közműveltségünk terjedése elválaszthatatlan attól, amit valójában a decentralizáció jelent. És mégis alig lesz valami valósággá abból, aminek *már igen rég* meg kellett volna valósulnia. „Sorskérdés“-sé lett az, ami egyébként csak egy igazgatási kérdés lenne. Budapest mellett nem tud érvényesülni a magyar vidék...

*

Iparügyi miniszterünk nemrégiben az ipari decentralizációval kapcsolatban nyilatkozott, kolozsvári tartózkodása alkalmával. „Ha azt akarjuk, — mondotta, — hogy minden dolgozó magyar tisztességesen megélhessen és nagyobb darab kenyérhez jusson, iparunkat kell továbbfejlesztelnünk, mert a mezőgazdaságból élők száma sokkal nagyobb, mint amennyit a mezőgazdaság el tud tartani. Főleg középüzemekre van szükség. Foglalkozom a kérdéssel és remélem, még ebben az évben a törvényhozás elé terjesztem az ipari decentralizációról szóló törvényjavaslatot, amelynek lényege az, hogy az állam különleges támogatásban részesíti bizonyos vidékeken a létesítendő ipari vállalatokat. Ilyen vidéknek gondolom Erdélynek a földgázvezeték által érintett és a Székelyföldnek a villamosvezeték által behálózott részét.“

Az iparügyi miniszter azután mondotta mindezt, miután hallotta az Erdélyi Gyáriparosok Országos Szövetségének ülésén elhangzott kívánságokat s azokat az előterjesztéseket, amelyek Erdély és különösképp a Székelyföld iparosításának kézenfekvő lehetőségeit taglalták. Reméljük, hogy nyilatkozata nem csak udvarias megnyugtató gesztus volt, hanem egy *sürgősen megvalósuló program* bejelentése, amely elsősorban annak a belátásából született meg, hogy a közérdeket

csak látszólag szolgáló s nem egyszer csak bizonyos magánérdekek vonalába eső központosítás miatt nem szorulhat háttérbe a fejlődésre hivatott és fejlődésre képes magyar vidék. Így Erdély sem s különösképp nem a Székelyföld.

*

Az iparügyi miniszternek Erdélyben látnia kellett, hogy a Királyhágón túl az iparügy *más értelmű* mint a budapesti körzetben. Úgy véljük, hogy a fenti nyilatkozat megfogalmazásakor a miniszter is gondolt arra, hogy népünk keleti törzse, a székelység csak az iparosodás által őrizheti meg mostani nagy expanzív népi erejét; nemzetiségi vidékeken pedig az iparban messzeható és el nem hanyagolható magyar erőtartalek van. A túlsúlyolt agrárfoglalkozások köréből menekülő „népfelesleg”-nek meg éppen az ipar hivatott új kenyeret adni és új telephelyet nyújtani — miként erre a miniszteri nyilatkozat is utal, de hozzáfűzhetjük, hogy ugyancsak az ipartól várjuk az agrárfoglalkozások jövedelmezőbbé tételét, általában a közjólét fokozását, helyenként a jólét megteremtését is. Tehát itt azért kell az ipar, mert az esetek nagy többségében ez az *egyetlen népességpolitikai és nemzetiségpolitikai megoldás*...

*

Más magyar vidékek természetesen más nyomós érveket hozhatnak fel amellet, hogy a magyar iparnak szét kell települnie az országban, ha hivatását maradéktalanul be akarja tölteni. Szép és imponáló a központosítás szempontjából, hogy 1938-ban az ország közel háromszázezer gyári munkásából Budapesten és környékén dolgozik 185.550, de egészségtelen fejlődés eredménye ez a *hatvankét* százalékos fölény. Mert ime Győrött csak 8000, Ozdon csak 7000, Salgótarjában szintén csak 7000, Szegeden 5330, Pécsen 3700, Sopronban 3450, Debrecenben 2650, Miskolcon 1410 a gyári munkások száma, vagyis a

magyar vidék legjelentősebb ipari gócpontjainak együttes munkáslétszáma sem haladja meg a *tizenhárom* százalékot.

*

Röpke megállapítását idézzük (A *harmadik út*: A proletarizálódás megszüntetése és az ipar decentralizálása): „A hagyományos falusi iparok a decentralizált ipar ősformái. Lehetőleg ezekhez kell visszaternie a modern gyáriparnak is, hogy munkásainak és alkalmazottainak *szilárd egzisztenciát* biztosítson és éppen Svájc példája mutatja, milyen áldásos a gyáriparnak ez a strukturája. Különösen így van ez ott, ahol az üzem vezetősége céltudatosan előmozdítja, hogy az *üzemben dolgozók paraszti módon gyökeret verhessenek*. Ismert és dicséretreméltó példája ennek a svájci Bally-cipőgyár. A cég telekhez, kis földhöz segítette munkásait és alkalmazottait, tanácsolt és hitellel saját otthonhoz és elegendő földhöz, azon felül olcsó áron faiskolához és legelőhöz juttatta őket, földjüket saját költségére trágyáztatja és felszántatja, saját szakfelügyelőivel tanácsot ad nekik, megtanítja őket a művelésre, előadásokat tartat, pályázatokat és kiállításokat rendez, alkalmas fejősteheneket, a helyszínen kipróbált vetőmagot és palántákat közvetít és gondoskodik az ilyen félparaszt egzisztenciák számára fontos aprómarha tenyésztéséről is. Különösen figyelemreméltó emellett az a körülmény, hogy ott nem úgynevezett gyári településről van szó, ahol a munkásokat a munkaviszonyon kívül bérszerződés is köti a vállalathoz és így kettős függőségben tartja. A gyári településnek ez a módja inkább ront, mint javít a munkások helyzetén, csak fokozza proletár függőségüket. A Bally-gyár esetében szó sincs ilyen patriarchális, gyámkodó és ezért joggal kifogásolt „jóléti” intézményről. Ellenkezőleg, a cél az, hogy az üzem alkalmazottait *saját* házhoz és telekhez juttassa és így

döntő módon kiszakítsa proletár életformájukból.“

*

Az ipari munkás életformájának „elparasztosítása“ természetesen nem jelentené az iparban rejlő *po.gárisító* és *városformáló* erő einanyagolását vagy gyöngítését. Magyar viszonylatban, a magyar iparosodás kívánatos új fázisában ez csak azt jelentené, hogy most legalább részben úgy történne a társadalmi át-*rétégeződés*, hogy az nem feltétlenül a proletárság rideg és természetellenes életformájába torkollanék. Ez — gondoljuk — mindenképpen olyan megoldás, ami nemcsak emberileg kívánatos, hanem különleges magyar érdek is — népiségünk védelmében. A decentralizált ipar hatására ugyanis városaink valóban *városok* s minden bizonnyal *a mi városaink* lennének, amelyek teljes mértékben betölthetnék *tájszervező* szerepüket, mert nemcsak közigazgatási és kereskedelmi gócpontok lennének, hanem olyan települések, amelyek magukbaölelnék környékük agrárnépfeleslegét, elősegítenék a társadalmi át-*rétégeződést*, utat nyitnának a népi feltörekvésnek s *energikus központjai* lennének az *érvényesülő vidéknek*. Népünk nagy többsége *nem proletársorsban* ismerné meg a magasabb civilizáció vívmányait, oly körülmények között, amikor csak kívánhatja, de el nem érheti ezeket a vívmányokat... Népünk életszínvonalának emelkedése *észrevétlen folyamatként* zajlana le, zökkenők, zavarok és feszültségek elkerülésével, az *ősi környezetben*, anélkül,

hogy gyökértelessé válna, tehát úgy, hogy *értékes hagyományait, műveltségének ősi elemeit épen menthetné át az új életformába*.

*

Erdei Ferenc idézi a „Magyar falu“-ban, hogy a társadalomtörténet álláspontja szerint *a falu és a város kettőssége nem eredendő megoszlása az emberi társadalomnak*. A tekinthetetlenül hosszú őstörténeti korszak múlt el úgy, — írja, — hogy nem ismerték a falura és városra való kettéosztást. Egyszer azonban minden civilizáció eljut odáig, hogy kialakítja a városokon kívül eső vidék kis egységeiben élő, fölszínalatti életet, a parasztságot és a falut... s ha ez a kettéválás létrejön, a különbség egyre mélyül, míg nem egyes kései korszakokban már-már úgy tetszik, mintha a falu *állandó és örök életforma*, a falu-város kettősség *eleve elrendelt kettéoszlása* volna az emberi társadalomnak.

„A falu történelmének újabb korszaka — írja Erdei — most kezdődik, amikor nemcsak a különbség és az ellentét növekedett tűrhetetlenné, hanem a két világot összekötő szálak is megsokasodtak. Éppolyan kritikus állomása ez a falu történelmének, mint volt a kialakulása. Csak akkor az volt a kérdés, hogy megszületik-e századokra való állandósággal a falu, míg most az a kérdés, hogy *át tud-e alakulni* valami olyan életkeretté, amely újabb századokra való érvénnyel tudja biztosítani maga fölött a civilizált életet, most már a város és a falu *kettőssége és szintkülönbsége nélkül*.“

Felelős kiadó: Albrecht Dezső.

Minerva Rt. Kolozsvár. 4200 — Felelős vezető: Major József.